

важною ідеєю була ідея християнська про єдність «всіх трудівників і обтяжених» у Христі, про просвітлення повне «всіх народів», про рівність і братерство та єднань всіх народів, бо нема в християнстві привилеїв «ні елліну, ні іудею». Від цієї основної ідеї, від цього принципу і в проповідництві, і у виступах соборних, і в розмовах в церковному мойому оточенні іноді були ухили, відступлення, власне, тоді, коли виступала на перший план не досконала християнська думка, а національна ідеологія.

В цих збоченнях, що іноді виникали, я ухилявся до висловів про єдність всього українського народу, про потребу єднання українців, не з'ясовуючи того, що за наукою Христа, не може бути єднання між світом і тьмою, між служінням істині і мамоні. Висловлюючись загально за єднання українців, я вносив нецерковний елемент в розмови. В цьому я й переходив у впливі на церковне оточення до ширення ідеології, що є націоналістичною, що її поділяла і СВУ. В цих ухилах, як я лише після переоцінки своєї діяльності усвідомив собі це, я й переводив працю, що ставила, собі за мету СВУ.

4. До 2 п[ункту]. Таким чином, структура організації була на першій нараді визначена в такій формі: наради з 5 осіб залишаються і вживаються, а там де то потрібно, вживаються лише спосіб персонального впливу на оточення.

Володимир Чехівський

ДОПИТУВАВ [Джавахов]

*ГДА СБ України, ф. 6, спр. № 67098-ФП, т. 45, арк. 203–205 зв.
Оригінал. Рукопис олівцем.*

№ 138

Протокол допиту Володимира Чехівського від 1 жовтня 1929 р.

1929 р., 1/Х, я, нижчепідписаний, показав:

1. Церковне Кирило-Мефодієвське братство організувалося в Києві 1917 р. Я увійшов до його 1918 р., коли переїхав до Києва з Одеси. З тодішніх членів його пригадую лише де-кого: протоієр.: БОТВИНОВСЬКИЙ, ПИЛИПЕНКО, П. ТАРНАВСЬКИЙ, В. ЛИПКІВСЬКИЙ, Нестор ШАРАЇВСЬКИЙ, М. ГРУШЕВСЬКИЙ, Мик. КРАМАРЕНКО, МАРИЧЕВ та інші. 1919 р. члени Кирило-Методієвського братства заклади Кирило-Методієвського братства і в Кам'янці. Скликано було загальні збори Кир[ило-] Мет[одієвського] братства, обрано президію братства. Один час і мені довелося бути головою президії, а РОМАНЮКУ — секретарем. Пригадую таких членів братства в Кам'янці: протоієр[ей] ТАБІНСЬКИЙ, протоієр[ей] Мак. КРАМАРЕНКО, протоіє-

р[ей] Є. СЕЦИНСЬКИЙ, декан богословськ[ого] факульт[ета] Кам'ян[ець-Подільського] Універс[итета] 1) В. БІДНОВ, 2) П. ГОРДОВСЬКИЙ, 3) Петро СІКОРСЬКИЙ, 4) Л. БІЛЕЦЬКИЙ, 5) ВАСИЛЬКІВСЬКИЙ та ін. Фамілій великого числа братчиків я не знав і більш того, що назвав, зараз не пригадую.

На перших зібраннях з'ясовувались і обґрунтовувались ідеологічні і організаційні підвалини відродження української православно[ї] церкви: 1) виведення з церкви стародержавних форм керівництва церковного, 2) визволення церкви від служіння привилейованим верствам, 3) піднесення участі церковної громади у всьому церковному життю, 4) діяльність і сила соборів в церкві, 5) заведення рідної мови в богослужінні, 6) визволення церкви від національного гноблення на Україні через церковне керівництво.

Автокефальність церковів. Коли братство здобуло своєю працею і ідеологією прихильність широких кіл громадянства в Кам'янці і до нього записалось багато членів, представник уряду тодішнього УНР звернувся до братства з пропозицією висловитись про бажану кандидатуру від братства на посаду міністра ісповідань, що звільнилась після від'їзду за кордон попереднього міністра. Коли це внесення представника уряду поступило на розгляд, загальних зборів, я висловлювався проти участі братства у виставленні кандидатури міністра ісповідань, обороняючи принцип відділення церкви від держави. Загальні ж збори ухвалили, що бажаним кандидатом від братства є ректор тодішній Кам[янець-] Под[ільського] Університету — Ів. ОГІЄНКО. Уряд призначив Ів. ОГІЄНКО за міністра. Виставляли на зборах і мою кандидатуру, але я категорично відмовився до голосування, не поділяючи напряму уряду, взагалі і не поділяючи способу намічення міністра ісповідань через церковне братство. Міністр ісповідань, спеціаліст-філолог, ОГІЄНКО видав наказ, щоб у церквах читали не українською мовою, а слав'янською лише з вимовою українською і до наказу додав щось 70 правил тієї вимови.

Братство, ідучи проти наказу міністра ухвалило, що право молитись рідною мовою є елементарне і не потребує ні чийого затвердження і що переходити до богослужіння українською мовою може кожна парахв[іяльна] громада після своєї ухвали. Після то го братство вирішило організувати парахвію. Коли склалася ініціативна група, звернулася вона до арх. Кам'янецького Пимена ПЕГОВА за погодженням дати українській парахвії Олександр[ський] Собор. Але арх. Пимен в погодженні з Петлюрою і мін. ОГІЄНКОМ одмовив. Тоді братство, за допомогою богословського факультету Кам'янець-Под[ільського] університету, утворило парахвію коло Університетської церкви. Там і почалось богослужіння і проповідь україн[ською] мовою. Братство вирішило звернутись до вірного церковного народу з відозвою, що з'ясовувала б основу відродження церкви. Таку відозву склав я, збори ухвалили, вона була відрукована і поширювалась.

Коли розгорнулася робота братства, до Кам'янця з Київа, втікаючи від гоніння влади білих, деникинщини, прибули протоієр. В.ЛИПКІВСЬКИЙ і Мих[айло] Н[аумович] МОРОЗ. Вони в яскравих тонах змалювали, як розвинулось відродження і визволення церкви української в Київі під Радянською владою. Вони оповідали, що дякуючи справедливому і рівному ставленню Радвлади до церков, українські відроджені парахвії змогли організуватись і здобути рівне право а іншими парахвіями. Оповідали, що українські парахвіяльні громади вирішили перейти на богослужіння рідною мовою і вже довгий час служать у Київі в україн[ських] церквах українською мовою що церковні громади визнали архієреїв не компетентними для заборони рідної мови в богослужінні, коли вже в Євангелії заповідано «научити всі народи», коли апостол каже, що даремне говорити на незрозумілій людності мові в церкві. Ця доповідь тоді прот. В. ЛИПКІВСЬКОГО і М.МОРОЗА викликала ентузіязм, великий підйом настрою і симпатії у братчиків до Радвлади, разом з скептичним ставленням до уряду ПЕТЛЮРИ, що разом з ОГІЄНКОМ не знайшов можливим задовольнити релігійні потреби української вірної людности. Порівняння говорило не на користь уряду Петлюри, що на догаду арх. ПЕГО-ВУ одмовив братству дати безпарахвіяльний собор, тоді як в Київі Радвлада дала вже затвердження скількох парахвій. Скоро прийшли вісті, що деникинщина відходить і прот. ЛИПКОВСЬКИЙ і МОРОЗ повернулись до Київа, здається, не разом.

Весной 1920 р. я залишив Кам'янець і братство і переїхав до Вінниці, де й почав з липня працювати як викладач Вин[ницького] ІНО. Після того, як через Винницю вже пройшов фронт. Я чув від т. ГОРДОВСЬКОГО, що після мого від'їзду в Кам'янці братство розгорнуло працю в напрямі підготовки священства і що підготованні кандидати потім, стали до священницької праці на Волині під Польщею і там перевели в деяких парахвіях вживання рідної мови в богослужінні і сприяли піднесенню церковно-визвольної справи і під Польщею, що спочатку в Польщі уряд не ставив перешкод утворенню українських парахвій, але пізніше під впливом реакційних кіл, що побоювались перенесення визвольної течії і до католицтва, почав тиснути визвольний церковний український рух і на Волині, що був значно розрісся навкруги Володимира ВОЛИНСЬКОГО і у самому Володимирі.

2. МИХАЙЛОВА Юх. Спир. з 1922–23 рр. Мене єднала з ним любов до мистецтва та однакова доля. Я поховав дочку, він — єдиного сина. Я любив український нарід і все людство — і він також. Його політичний світогляд уявляю на підставі його нарисів, що друкувалися і друкуються зараз в «Житті і Революції», і хоч ті нариси з історії мистецтва, але дають уявлення і громадського світогляду. Маю на увазі і розмови, з ним. Його твори — дивні картини, тези дають розуміння його світогляду, що йому є рідне і близьке і

вселюдське, і українське. Він художник-ентузіаст, а разом і робітник-організатор навчання промислового мистецтва. Він оповідав мені, що його було послано організувати в Полтаві вищий Художньо-Промисловий Інститут. З захопленням він казав про творчу широку продуману роботу Наркомату освіти в справі закладання художньо-промислового виробництва на Україні і поширення його виробів закордоном у великому розмірі. Він, МИХАЙЛІВ, в моїй уяві, представник свідомого радянського громадянства на Україні.

Володимир Чехівський

ДОПРОСИВ

/ДЖАВАХОВ/

ГДА СБ України, ф. 6, спр. № 67098-ФП, т. 45, арк. 213–216.

Оригінал. Машинопис.

№ 139

Протокол допиту Володимира Чехівського від 4 жовтня 1929 р.

1929 року, жовтня 4-го дня я, нижчепідписаний, показав:

1. На запитання, як я оповідав М. Чехівському про нараду, де М. МОРОЗ виступив проти В. ДУРДУКІВСЬКОГО, свідчу. Коли 1921 р. я повернувся до Києва і став, до праці у ВПЦР, в засіданні мені оповідали про розходження між В. ДУРДУКІВСЬКИМ і М. МОРОЗОМ. Про цей інцидент я оповідав М. ЧЕХІВСЬКОМУ. Діло сталося так:

Прн ВПЦР існувала ще до мого приїзду перекладова Комісія для переклада українською мовою богослужбових книжок. В ту Комісію ВПЦР закликала крім своїх членів і з громадянства фахівців і в мові, і в богословії. Закликано було і В. ДУРДУКІВСЬКОГО, як фахівця мови і в богословії /він скінчив Київськ[у] Дух[овну] Академію/. В перекладовій Комісії виникло розходження в справі способу перекладання. Одні обстоювали за перекладом на сучасну укр[аїнську] мову цілком, а інші за вживання і де-яких слав'янських слів і речень. До останніх належав і ДУРДУКІВСЬКИЙ, що обстоював за своєю думкою. На одному з засідань перекладової Комісії Мих[айло] МОРОЗ гостро заувагою проти В. ДУРДУКІВСЬКОГО викликав вихід його з Комісії і здається, з ним ще когось.

2. На запитання про розмову громадського змісту на вечірці у С. ЄФРЕМОВА до першої наради «СВУ» відповідаю. У С. ЄФРЕМОВА бував я і до першої наради «СВУ». Не пригадую, коли саме, але пригадую, що під час завітання до С. ЄФРЕМОВА і В. ДУРДУКІВСЬКОГО у мене з О. ЄФРЕМОВА в присутності В. ДУРДУКІВСЬКОГО і А. НІКОВСЬКОГО була розмова